

KLASZTEREK SZÉKELYFÖLDÖN – VICLI KUTATÁSI PROGRAM EREDMÉNYEINEK BEMUTATÁSA

Az ipari szervezetekkel foglalkozó tanulmányok körébe az ipari disztrikt, klaszter vagy iparágazati tömörülés fogalmát Alfred Marshall vezette be a XIX. század végén. A modellt sokáig elhanyagolták a gazdasági elméletek, Giacomo Beccatini fedezte fel „újra” az 1970-es években a toscanai könnyűipar tanulmányozása által.

Általánosan az ipari disztrikt, klaszter vagy iparágazati tömörülés olyan behatárolt regionális rendszer, melynek jellemzői:

- egy jól meghatározott termékcsalád termelésére való szakosodás; a gyakorlatban egy olyan gazdasági ágazat, mely szorosan hozzátartozik az adott régió identitásához (Carrara – márvány, Novara és Verbánia – kerámia, Carpi – kések);
- a termelést kis és középvállalatok végzik, az ágazatra jellemző a tulajdonosok nagy száma;
- jól meghatározott munkamegosztás a cégek között, a cégek a termelési folyamat egy-egy fázisára specializálódnak. Ez azért is lehetséges, mert az ipari disztrikt mozgatója egy erős szociális tőke, melynek elemei: széleskörű tudás (know-how), jó hitelkapcsolatok, képlékenység, jól működő információs csatornák.
- egy jól működő kapcsolati háló a privát szektor és a közintézmények között (public-private network), mely közvetlen kapcsolatban van az ágazat cégeivel;
- egy olyan gazdasági és szociális élet, melyet konfliktusok nélkül vezetnek az érdekképviselői szervezetek. Az érdekképviselői szervezeteknek tagjai mind a cégek, mind a dolgozók.
- egy erős civil öntudat, mely jellemzi úgy a vállalkozói szférát, mint a kulturális és adminisztrációs életet;
- szoros kapcsolat a gazdasági tevékenységek és a lakosok kulturális és társasági élete között.

Ezen egyedi gazdasági modell további jellemzői:

–belső verseny: az iparágazati tömörülésen belül igen nagy a verseny, több tíz cég versenyezhet a piaci részesedésekért, a verseny a gazdaságosság határáig viszi a cégeket;

–magas tudás a kézművességben, az iparágazati tömörülésen belül nem léteznek technikai kézikönyvek, technikai és szervezési tudásukat informálisan gyarapítják;

–üzleti stílus: a termelési egységek könnyen adhatók-vehetők, a cégeket családok vezetik, a szervezési struktúrák egyszerűek, a motivációs rendszerek eredményesek;

–„vásári” effektus: mivel a termelési egységek kis területen koncentrálnak, így a vevő gyorsan és könnyen felmérheti a kínálatot, akár egy vásáron;

–közös piackutatás: a tulajdonosok dinamikusak, sokat utaznak, több száz céggel közvetlen kapcsolatot tartanak fenn, felmérve a piacot, első kézből kapják a piac változásaira vonatkozó információkat, ezeket az információkat termelési programokra fordítják le, mely az iparágazati tömörülés cégeit vezeti;

–a termelő cégek hálózata szorosan együttműködik szolgáltató cégek hálózatával (pénzügy, marketing, kiadványok, stb.).

Az ipari disztrikt, klaszter vagy iparágazati tömörülés működésének eredményei:

–dinamikus vállalatok, a régió lokális szociális életébe szorosan bekapcsolva és nemzetközi piacokra termelve;

–alacsony munkanélküliség, egy az átlagosnál nagyobb ipari tevékenység;

– a női munkaerő fokozott részvétele a gazdasági tevékenységekben;

– versenyképesség a multinacionális cégekkel szemben;

– az országos/európai átlagnál magasabb egy főre jutó jövedelem.

Az ipari disztrikt modelljének egy további jellegzetessége, hogy olyan helyi társadalmakban fejleszhető sikeresen, ahol történelmi hagyománya van a közösségi tulajdonformáknak.

Székelyföld számára a modell alkalmazása sikeres innovációnak bizonyulhat, hiszen a modell alkalmazhatóságának egyik fontos feltétele, a magas társadalmi tőke, adottság a régióban. Napjainkban újulnak meg a történelmi hagyományokra visszatekintő közbirtokosságok, mint közösségi tulajdonformák, a faipar területén. A fa kitermelése és feldolgozása Székelyföldön szorosan hozzátartozik a régió identitásához. Ugyanakkor a Székelyföld településeinek társadalmi életére jellemző egy erős szociális kohézió, szoros összefonódás a társadalmi, gazdasági és szociális élet között. Létezik egy magas tudás

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásaiból a kézművességben Székelyföldön (székely ezermesterek), melynek gyarapítása a technikai és szervezési tudás átadása mellett informális úton történik. A létező és működő nagy számú kis- és középvállalkozás mellett, az ipari modernizáció elhúzódásának következtében Székelyföld vidéki településein létezik egy eléggé erős potenciális kisvállalkozói réteg, mely a mezőgazdasági tevékenység mellett szívesen bekapcsolódna valamely ipari tevékenységbe, mely szervesen kapcsolódik megszokott szociális életéhez és hozzájárulna jövedelmének kiegészítéséhez.

Az ipari disztrikt, klaszter vagy iparágazati tömörülés alkalmazhatóságának lehetőségét vizsgálta Székelyföldön az *Iparágazati tömörülések feltérképezése és legjobb területrendezési tapasztalatok promoválása egyes Duna menti és Dél-Európai országokban – VICLI c. projekt 1990-2001 között*. Az Európai Bizottság által finanszírozott nemzetközi regionális együttműködésekre vonatkozó CADSES program keretében Friuli Venezia Giulia Tartomány kezdeményezte a projektet, melyben Hargita Megye Tanácsa partnerként, a Hargita Megyei Innovációs és Inkubációs Szövetség technikai partnerként vett részt.

A projektben résztvevő partnerek: *Friuli Venezia Giulia Autonóm Tartomány* – Olaszország, *Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium* – Magyarország, *SEED Kisvállalkozás-fejlesztési Alapítvány* – Magyarország, *Hargita Megye Tanácsa* – Románia, *Vállalkozás-fejlesztési Alapítvány* – Bulgária, *Kisvállalkozók Fejlesztési Központja* – Szlovénia, *Emilia Romagna Tartomány* – Olaszország, *Abruzzo-Italia Tartomány* – Olaszország, *Molise Tartomány* – Olaszország, *INFORMEST – Nemzetközi Gazdasági Együttműködés Szolgáltató és Dokumentációs Központja*. Hargita Megye Tanácsa a Hargita Megyei Innovációs és Inkubációs Szövetséget kérte fel, hogy technikai partnerként vegyen részt a projekt lebonyolításában.

A projekt témája területrendezés és területfejlesztés kis és középvállalkozások iparágazati tömörülései részére. A projekt célkitűzése a helyi önkormányzatok szakértelmének és teljesítményének javítása a területrendezés és területfejlesztés terén, azzal a specifikus célkitűzéssel, hogy támogassa az iparágazati tömörülések versenyképes fejlődését, figyelembe véve a környezeti hatástanulmányok, a logisztikai és egyéb infrastrukturális szolgáltatások által megszabott prioritásokat.

A projekt keretében négy potenciális iparágazati tömörülés azonosítására került sor, egy bemutató értékű tervezés céljából: készruhaipar Csíkszeredában, fafeldolgozó ipar Gyergyószentmiklóson, nyomdaipar Székelyudvarhelyen és kézművesipar Korondon. A négy helyszín és a négy iparág kiválasztásának kritériumai a következők voltak: az iparág súlya Hargita megye gazdaságában (megjegyzés: Székelyföldön csak megyei vagy település szintű adatok álltak rendelkezésünkre), az iparág piaci részesedése a

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Válogatás a II. Székelyföld Konferencia előadásaiból régió, ill. Románia gazdaságában, kis- és középvállalkozások jelenléte az iparágban viszonylag kis területi egységen koncentrálódva, az iparág hagyományos volta az adott térségben, az iparág technikai és humán erőforrással való ellátottsága.

A négy potenciális iparágazati tömörülés esetében egy kérdőíves felméréssel azonosítottuk a vállalkozók szükségleteit/elvárásait és vizsgáltuk a fent leírt gazdasági modell jellemzőinek jelenlétét/fejleszthetőségét a négy iparágban. Személyes interjúk készültek az iparágban jelenlévő cégek vezetőivel vagy tulajdonosaival (15 interjú iparáganként). Ugyanakkor elkészült a törvénykezési keretre vonatkozó dokumentáció, valamint egy felmérés az intézmények magatartására vonatkozóan a kis-és középvállalkozók szükségleteivel szemben. Az eredmények alapján összehasonlítás készült a vállalkozók elvárásai és az intézmények és helyi önkormányzatok működési hatáskörei között, valamint egy SWOT analízis (erősségek, gyengeségek, lehetőségek és veszélyek) a négy potenciális iparágazati tömörülésről a jelenlegi területrendezési feltételek alapján.

A projekt részleges eredményeit műhelymunkák alkalmával mutattuk be és vitattuk meg a négy potenciális iparágazati tömörülés szereplőivel. A beszélgetés célja az iparágazati tömörülések fejlesztési lehetőségeinek vizsgálata volt.

A projekt keretében elvégzett kutatás eredményei az alábbiakban foglalhatók össze:

Az ipari disztrikt gazdasági modelljének jellemzői leginkább a korondi kézművesiparban fellelhetőek. Korondon több mint 800 családi kis- és középvállalkozás működik, melyek megosztják egymást közt a különböző magas minőségű kézműipari termékek termelésének, forgalmazásának és értékesítésének feladatait. A feladatok megosztása a családi házak elhelyezkedésének függvényében történik: a Korondon történő értékesítésben elsősorban azok a családok vesznek részt, amelyeknek a háza a főút mellett található, a mögöttük lévő házak tulajdonosai elsősorban a termékek előállításával és más piacokon történő forgalmazásával és értékesítésével foglalkoznak. A korondi kézművesek Románia egész kézműipari kereskedelmi piacát lefödik, informális megbeszélések alapján osztják meg egymás között a különböző részpiacokat. Ugyancsak informálisan történik a közös piackutatás és a piaci információk megosztása és beépítése a termelési tevékenységekbe. A szolgáltató cégekkel való együttműködés szórványos, leginkább a pénzügyi szolgáltatásokat veszik igénybe. A kézműipari termékek előállításához szükséges technikai tudás apáról fiúra öröklődik. Korondon tapasztalható a modell leírásánál említett „vásári” effektus is. A gazdasági és szociális életet informálisan vezetik, jól működő kapcsolati háló létezik a magánszektor és a közintézmények között. Erős kapcsolat

létezik a gazdasági tevékenységek és a lakosok kulturális és társasági élete között, Korondon a kézművesség életforma.

Az ipari disztrikt gazdasági modelljének jellemzői fellelhetők a nyomdaiparban is Székelyudvarhelyen, de a modell egy speciális formájának kezdeményeivel találkozunk ebben az iparágban. Erre az iparágra jellemző, hogy nagyobb befektetést igényelnek a célgépek, melyek a termelési folyamat egy-egy fázisához szükségesek. Ezen jellegzetesség határozta meg a székelyudvarhelyi nyomdaipar vállalati struktúráját is: létezik három nagy nyomdaipari egység, mely Románia és Magyarország egész piacára termel, 8-10 kisebb nyomdaipari egység mely elsősorban a helyi piacra termel és további szolgáltató egységek, melyek a nyersanyagok beszállítását, technikai és más szolgáltatásokat végeznek a nyomdaipar számára. A cégek integrált termékeket állítanak elő, nem specializálódnak a termelési folyamat egy-egy fázisára. A nyomdaipar 1990 után honosodott meg Székelyudvarhelyen, nem volt hagyománya a térségben, ellenben 2000-ben Románia nyomdaipari termékpiacának 40%-át fedte le. Az iparágon belül igen nagy a verseny és magas technikai tudás szükséges. A technikai tudás itt is informális úton adódik át, előfordul a szakemberek kiválása révén történő új cégalapítás. A nagy termelési egységek nehezebben adhatók-vehetők a tőke nagysága miatt, az ún. „vásári” effektus nem a térségben, hanem kiállításon működik. A cégek egyéni piackutatást végeznek, a pénzügyi és marketing funkciókat beépítik a cég tevékenységei közé. Létezik egy informális kapcsolati háló az iparág vállalatai és a közintézmények között, ellenben nem léteznek szakmai érdekképviseleti szervezetek. A vállalatok vezetését modern menedzsment technikák alapján végzik.

A gyergyószentmiklósi fafeldolgozó iparban is fellelhetők az ipari disztrikt jellemzőinek kezdeményei, ellenben ebben az iparágban látjuk a legnagyobb lehetőségét a modell alkalmazásának és továbbfejlesztésének a székelyföldi adottságoknak megfelelően. Gyergyószentmiklóson a fa ki-termelésére és feldolgozására való szakosodás figyelhető meg, ez a gazdasági ágazat szorosan hozzátartozik a régió identitásához. A termelést családi vállalkozások, kis- és középvállalatok végzik, jellemző a tulajdonosok nagy száma. Létezik egyfajta kétlépcsős munkamegosztás a cégek között, fakitermelő és fafeldolgozó vállalatok működnek a térségben. A fát fűrészárúvá dolgozzák fel, és alacsony hozzáadott értékű termék formájában hagyja el a térséget. Ritka kivétel a faházak készítésére szakosodott vállalat. A fa fűrészárúvá történő feldolgozására vonatkozó széleskörű tudás létezik a térségben, ellenben magasabb hozzáadott értékű terméké történő feldolgozásához szükséges a technikai tudás (know-how) behozatala is a térségbe. Létezik egy jól működő informális kapcsolati háló a magánszektor és a közintézmények között. A gazdasági tevékenységek és a lakosok

társadalmi élete szorosan összekapcsolódik, különösen a fakitermelés esetében, hiszen a fakitermelés is egy életforma ebben a térségben. Az iparágban belül létezik egy erős verseny a nyersanyagért, a feldolgozott áru értékesítését külföldi közvetítő cégek végzik, így a termelő cégek magas fokú kiszolgáltatottsága tapasztalható a felvásárlókkal szemben. A termelési egységek könnyen adhatók-vehetők, a cégeket családok vezetik. Nincsen vagy csak egyéni kezdeményezésként létezik piacutatás, pénzügyi, marketing vagy más cégekkel szórványos az együttműködés.

A készruhaiparban, Csíkszeredában a legkevésbé fellelhetőek az ipari disztrikt modelljének jellemzői. A készruhaipar Csíkszereda gazdaságának egyik legfontosabb iparága, egy nagy és több kis- és közepes méretű vállalkozás van jelen az iparágban. Munkamegosztás, a termelési folyamat egy-egy fázisára való specializálódás nem jellemző. A cégek nagy részére a Lohn típusú termelés jellemző, ami nagymértékben kiszolgáltatja ezt az iparágat egyrészt a felvásárlóknak, másrészt a világpiaci változásoknak. Bizonyos egyedi megrendelések esetén előfordul egyes kisvállalkozások alvállalkozóként való szerződtetése a nagyobb vállalatok által, de ez nem jellemző az iparág egészére. A készruhaipar képzett munkaerővel rendelkezik, középfokú oktatási intézmények is működnek ilyen szakosodással. A kisvállalkozások esetében gyakran előfordul, hogy az alapító/alapítók egy nagyvállalatnál szereztek meg szaktudásukat és kiváltak a vállalatból. Piacutatást az egyes vállalatok is ritkán végeznek, ezt a tevékenységet megrendelőik végzik el. Ritka a szolgáltató cégekkel való együttműködés. Az együttműködés vállalatok és a közintézmények között ritka, kötelezettségek teljesítésében merül ki. Nem létezik egy erős kapcsolat a gazdasági tevékenység és a lakosok kulturális és társasági élete között.

A következtetések alapján néhány ajánlás és javaslat fogalmazható meg:

– Az ipari disztrikt, klaszter vagy iparágazati tömörülés modelljének alkalmazása a helyi adottságoknak megfelelően sikeres eredményekhez vezethet a faiparban Székelyföldön, hiszen az iparágban fellelhetőek a modell jellemzőinek kezdeményei, ugyanakkor a közbirtokosságok újjáalakulásával a modell alkalmazásának szükségessége és feltétele is megteremtődik. A modell alkalmazásával egy olyan innováció vezethető be a közbirtokosságok működésébe, mely értékes erőforrásaiknak magas hozzáadott értékű termékké való átalakítását biztosítja, versenyképességet biztosít a globális piacon, és nem utolsósorban, a térség társadalmi életének szerves továbbfejlődését biztosítja.

– A nyomdaipar esetében Székelyudvarhelyen az érdekvédelmi szervezetek létrehozása és további együttműködési lehetőségek megvizsgálása az iparág globális versenyképességének erősítéséhez vezethet.

–A kézműipar esetében a modell tudatos alkalmazása az iparág további erősödéséhez vezethet Korondon, ugyanakkor megvizsgálandó a működő modell kiterjesztésének lehetősége a környező települések specifikus iparágai esetében.

–A könnyűipar esetében a modell bizonyos jellemzőinek átvétele, mint például érdekképviseleti szervezetek létrehozása, közös marketing bizonyos eredményekhez vezethet, ellenben az iparág jellemzői alapján a fent említett kutatás következtetése, hogy a modell nem alkalmazható ebben az iparágban.

Székelyföldön bizonyos iparágakban (kézműipar, faipar, nyomdaipar, stb.) alkalmazható az ipari disztrikt modellje, azonban minden esetben figyelembe kell venni a helyi adottságokat. Szükséges továbbá egy hálózatos regionális hitelrendszer kiépítése, mely a kis- és középvállalatok számára biztosítja a szükséges pénzügyi támogatást. Minden esetben szükséges a közös formális vagy informális marketing tevékenység elindítása/fejlesztése, piackutatások elvégzése, a külső tényezőkkel szembeni kiszolgáltatottság csökkentése és a belső kohézió növelése formális vagy informális érdekképviseleti szervezetek létrehozásával.

Felhasznált irodalom

BALESTRI, Andrea: *Industrial Policies for the Districts*, 1999.

BALESTRI, Andrea: *The Italian Industrial Districts*, 1999.

BALESTRI, Andrea: *Italy Revealed by the Markets*, 1999.

BELLANDI, Marco: *On Entrepreneurship, Region and the Constitution of Scale and Scope Economies*, 1996.

BELLANDI, Marco: *Innovation and Change in the Marshallian Industrial District, Research Briefing*, 1996.

BELLANDI, Marco: *Local Development, Big Firms and Social Capital*, 1999.

BONARETTI, Paolo: *Emila-Romagna Region: facilitating access to information and Services for SMEs at local level – networking and customization through a pro-active approach*, 1999.

FUKUYAMA, Francis: *Bizalom*. Budapest, 1997, Európa Könyvkiadó
Hargita Megyei Kereskedelmi- és Iparkamara: *Hargita megye rövid gazdasági bemutatása*

Harghita Conty Council: *Harghita County*, 1999.

Hargita Megyei Innovációs és Inkubációs Szövetség: *VICLI kutatási program zárójelentése*, 2001.